

รูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวงศ์สูตร*

The consumption patterns and lifestyle of monks as shown in the Ariyawangsa Sutta

สุชาติ บุชัยชยานนท์**

Suchat Buddhajayanon

พระครูธีรธรรมบัณฑิต***

PharaKrDheradhammabhandhit

พระครูพิมลสุตบัณฑิต

Phrakru PimonSuttabundit

นคร จันทราช****

Nakhon Jantharacha

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University College Ubon Campus, Thailand

E-mail: jantharachnakhon@gmail.com

Received: December 07, 2024

Revised: January 13, 2025

Accepted: January 16, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวงศ์สูตรในการศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาและค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องโดย แยกประเภท เรียบเรียงสรุปสาระสำคัญ และวิเคราะห์เนื้อหา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ ส่วน คือ (๑) ความหมายการบริโภคในอริยวงศ์สูตร (๒) รูปแบบการบริโภคในอริยวงศ์สูตร (๓) หลักธรรมเกี่ยวกับบริโภคในอริยวงศ์สูตร (๔) วิถีชีวิตของพระสงฆ์กับบริโภคในอริยวงศ์สูตร และ (๕) บทสรุป

ผลการศึกษาพบว่า การบริโภคของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวงศ์สูตรเป็นการบริโภคปัจจัย ๓ โดยมี (๑) การบริโภคจีวร (๒) การบริโภคอาหาร และ (๓) การบริโภคเสนาสนะ โดยมีเป้าหมายสำคัญ

* บทความนี้ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** ผศ.ดร.สุชาติ บุชัยชยานนท์ Asst.Prof.Dr.Suchat Buddhajayanon มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี Ubon Ratchathani Rajabhat University

*** พระครูธีรธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. PharaKru Dheradhammabhandhit, Asst.Prof.Dr.

*** พระครูพิมลสุตบัณฑิต, ดร. Phrakru PimonSuttabundit, Dr.

**** ดร.นคร จันทราช Dr.Nakhon Jantharacha

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี Mahachulalongkornrajavidyalaya University College Ubon Campus

คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเพื่อให้ได้คุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียมซึ่งมีหลักคำสอนเรื่องสันโดษเป็นหลักธรรมที่ช่วยกำกับเรื่องของการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์

คำสำคัญ: การบริโภค; วิถีชีวิตของพระสงฆ์; อริยวัঙ্গสปฏิปทา

Abstract

This article aims to study the consumption patterns and lifestyles of monks as stated in the Ariyawangsa Sutta. This study uses the research and study method from related documents by categorizing, organizing, summarizing the main points and analyzing the content. The content is divided into 5 parts: (1) The meaning of consumption in the Ariyawangsa Sutta (2) The form of consumption in the Ariyawangsa Sutta (3) The principles of Dharma regarding consumption in the Ariyawangsa Sutta (4) The way of life of monks and consumption in the Ariyawangsa Sutta and 5) Conclusion.

The results of the study found that the consumption of monks as stated in the Ariyawangsa Sutta is the consumption of three requisites: (1) consumption of robes, (2) consumption of food, and (3) consumption of residences. The main goal is to improve the quality of life and to achieve true values rather than false values, with the teaching of solitude as the main principle that helps to control the consumption and way of life of monks.

Keywords: consumption; Life styles of monks; The Noble Path

บทนำ

อริยวัঙ্গสูตรเป็นพระสูตรที่ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่าพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกเหล่านั้นปฏิบัติตนอย่างไร เป็นพระสูตรที่ใช้ประเมินการปฏิบัติตนของผู้ประกาศตนว่าเป็นอริยะ และหรือประกาศตนเป็นศากยบุตร นอกจากนี้ยังมีเรื่องการบริโภคและการแสวงหาปัจจัย ๔ ด้วยความเหมาะสมโดยเฉพาะการบริโภคปัจจัย ๔ นั้นมีความสำคัญต่อมนุษย์ การรู้และเข้าใจในเรื่องของการบริโภคปัจจัย ๔ เป็นเรื่องเร่งด่วนที่พระภิกษุผู้บวชใหม่ในพระพุทธศาสนาต้องมียอดความรู้และความเข้าใจอย่างถูกต้องนั้นคือเรื่องของ “นิสสัย ๔” เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตโดยมี (๑) การเที่ยวบิณฑบาต (๒) การนุ่งห่มผ้าบังสุกุล (๓) การอยู่โคนไม้ และ (๔) การฉนฺยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า นิสสัย ๔ เปรียบได้กับปัจจัย ๔ ของฆราวาสหากขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งไปโดยเฉพาะอาหาร จะส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตไม่เพียงแค่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น หากแต่กระทบกับสิ่งมีชีวิตทั้งโลก ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์โลกทั้งปวงดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร”^๑

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๑๘/๑๙๗.

การบริโภคตามหลักของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุสงฆ์งดเว้นการประกอบอาชีพหรือทำมาหาเลี้ยงชีพเหมือนฆราวาส แต่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีการดำรงชีวิตได้ด้วยพึ่งพาปัจจัย ๔ จากชาวบ้านเรียกว่า “ฆราวาส” หลังจากบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว พระภิกษุสงฆ์จำต้องปฏิบัติตามมาตรฐานกลางของสังคมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้เรียกว่า “พระธรรมวินัย” คำสอนส่วนที่เป็นวิถีชีวิตหรือหลักการปฏิบัติในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์นั้นเรียกว่า “อริยวินัย” เป็นข้อปฏิบัติที่เรียกว่าอริยวินัยนี้เป็นระบบแบบแผนสำหรับหมู่สมาชิกที่จะให้สมาชิกของพระสงฆ์อยู่ได้ด้วยดีสามารถมีชีวิตอยู่ตามหลักการของตน และสามารถปฏิบัติกิจดำเนินการต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายในชีวิตของตน

สมาชิกพระสงฆ์ของพระพุทธเจ้าปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยความเพียรของตน สั่งสอนประชาชนให้รู้จักสังขารมละสลະประโยชน์ตนต่อชาวโลก เมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกของพระสงฆ์ก็เป็นพุทธบริษัทฝ่ายหนึ่งที่ยังต้องมีความผูกพันกับสังคม และปฏิบัติธรรมจนสามารถบรรลุภาวะอันสูงสุดตามพุทธประสงค์การปฏิบัติของพระสงฆ์ในอริยวินัย เอื้อประโยชน์หลายประการ เช่น ทำให้เกิดสังคมตัวอย่างในทางที่ดีทำให้สมาชิกของพระสงฆ์ มีความประพฤติดีงามสมฐานะ ทำให้สมาชิกของพระสงฆ์มีความประพฤติเป็นอันเดียวกัน ทำให้สมาชิกของพระสงฆ์เป็นผู้เลี้ยงง่ายมีความมักน้อยสันโดษมีความเหมาะสมกับภาวะที่ต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีวิตและมีหน้าที่ทางจิตใจ

ในอริยวงศ์สูตรพระสงฆ์ได้บริโภคปัจจัย ๓ เหมือนมนุษย์ทั้งหลายที่ต่างคือรูปแบบของสังคมที่เข้มงวด โดยพระพุทธเจ้าทรงมีพุทธประสงค์ที่จะพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความมักน้อยสันโดษในการใช้สอยปัจจัย ๓ ประการ สำหรับพระภิกษุผู้ปฏิบัติชอบในอริยวงศ์ ในส่วนปฏิบัติข้อปฏิบัติที่เป็นวงศ์ของพระอริยเจ้าเรียกว่า “อริยวงศ์ปฏิบัติ”^๒ มี ๓ ประการ คือ (๑) ความสันโดษด้วยจีวร (๒) สันโดษด้วยบิณฑบาต และ (๓) สันโดษด้วยเสนาสนะ ตลอดจนความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล^๓ หลักคำสอนเรื่องอริยวงศ์สูตรเป็นการปฏิบัติตนอย่างน้อยอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาโดยพระพุทธเจ้าตลอดทั้งพระอรหันตสาวกทั้งหลายมีหลักการในการบริโภคปัจจัย ๓ และหลักการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเป็นพระสูตรที่ใช้ประเมินการปฏิบัติตนของผู้ประกาศตนว่าเป็นอริยะและหรือประกาศตนเป็นศากยบุตรซึ่งเมื่อประเมินตนแล้วพบว่าปฏิบัติตนตามอริยวงศ์ปฏิบัติจริง ก็ย่อมสมควรได้รับการยกย่องกล่าวคือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และสาวกของพระพุทธเจ้าว่ากันว่าล้าเลิศรู้กันมานานรู้กันว่า เป็นอริยวงศ์เป็นของเก่าไม่ถูกลบล้างทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตไม่เคยถูกสมณพราหมณ์ผู้รู้คัดค้าน

^๒ สมิตธิพล เนตรนิมิตร, “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒๓.

^๓ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๘/๔๓-๔๕.

จากเหตุผลข้างต้น ผู้เขียนมีความสนใจรูปแบบการบริโภคนิสัยและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏใน อริยวงศ์สูตรโดยวัดอุปสมถะในการศึกษาคือการศึกษารูปแบบการบริโภคนิสัยของพระสงฆ์ที่ปรากฏใน อริยวงศ์สูตรว่าพระสงฆ์มีรูปแบบการบริโภคนิสัยอย่างไร? และวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการบริโภคนิสัยใน อริยวงศ์สูตรมีวิธีการควรปฏิบัติตนอย่างไร? ต่อไป

ความหมายการบริโภคนิสัยในอริยวงศ์สูตร

สำหรับการบริโภคนิสัยในพระพุทธศาสนานั้น การบริโภคนิสัยจำเป็นต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรอง ทั้งก่อนและหลังบริโภคนิสัยให้รู้จักการบริโภคนิสัยที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ให้มีความสมบูรณ์ด้วยหลักธรรมหลายประการ อาทิ เช่น หลักโภชนาการ คือ การกินอาหารที่เหมาะสมกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ และหลักโภชนาการที่ถูกต้อง คือ การรู้จักประมาณในการหาความ ว่าง การบริโภคนิสัยจะต้องมีจุดหมายคือจะต้องระบุให้ชัดเจนไปว่าได้ผลหรือบรรลุจุดหมายอะไร จนทำให้เกิด ความพึงพอใจไม่ใช่แค่เกิดความพอใจขึ้นโดยมีจุดหมายที่แอบแฝง^๔ การบริโภคนิสัยในอริยวงศ์สูตรเป็นการ บริโภคนิสัยเพียงปัจจัย ๓ ประการ ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การบริโภคนิสัยที่เป็นพื้นฐานการ พัฒนาชีวิต^๕ เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของความเป็นมนุษย์โดยรู้จักใช้ปัญญาในการรู้จักพิจารณา ในการที่จะเลือกบริโภคนิสัยให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงที่มีคุณค่าอยู่ในตัว โดยพระสงฆ์ต้องรู้จักตั้งเป้าหมาย โดยมีการตั้งคำถามก่อนการบริโภคนิสัยกับตัวเองเสมอว่า บริโภคนิสัยเพื่ออะไร สิ่งที่บริโภคนิสัยนั้นเป็นไปด้วยความเป็น ประโยชน์หรือไม่ ดังนั้น การบริโภคนิสัยตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการบริโภคนิสัยที่จะต้องคิดอย่างมีเหตุผล อยู่เสมอ หากไม่มีการใช้ปัญญาคิดอย่างแยบคายมีเหตุผลคุณค่าที่เกิดจากการบริโภคนิสัยก็จะไม่เกิดขึ้น

รูปแบบการบริโภคนิสัยในอริยวงศ์สูตร

การบริโภคนิสัยเป็นกิจกรรมที่สำคัญสำหรับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาต้องมีการบริโภคนิสัย หากไม่บริโภคนิสัย ปัจจัย ๓ การดำเนินชีวิตของมนุษย์คงมีปัญหาในการดำรงชีวิตด้วยความลำบากไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การบริโภคนิสัย ปัจจัย ๓ มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในอริยวงศ์สูตรพระพุทธเจ้าทรงมี บรมพุทธานุญาตปัจจัยเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของพระภิกษุไว้ในอริยวงศ์สูตรมี ๓ รูปแบบ คือ

๑. รูปแบบการบริโภคนิสัย คือ เครื่องนุ่งห่มการใช้เครื่องนุ่งห่มในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ทรงสอนให้พระภิกษุสงฆ์ กำหนดพิจารณาก่อนจะใช้เครื่องนุ่งห่มความว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้ว

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สหธรรมมิก, ๒๕๔๘), หน้า ๗๘ - ๘๐.

^๕ พระไพศาล วิสาโล, อยู่อย่างพอเพียง ทศวรรษทศวรรษการปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มูลนิธิ คัมภีร์ผู้ปฏิบัติ, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

ใช้สอยเครื่องนุ่งห่มเพียงเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุ้ง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลานเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่เกิดความละอาย” จะเห็นว่าวัตถุประสงค์และประโยชน์จริงที่จะได้รับจากเครื่องนุ่งห่มนั้นคือเพื่อป้องกันบรรเทาอันตรายจากธรรมชาติมีหนาว ร้อน ฝนตกและช่วยบำบัดบรรเทาอันตรายจากสัตว์จำพวกเหลือบ ยุ้ง เป็นต้น ที่สำคัญเพื่อปกปิดอวัยวะที่ควรปิด หากไม่ปกปิดเป็นเรื่องน่าอาย เสื่อมเสียถูกตำหนิติเตียนได้ การนุ่งห่มตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวมานี้จะช่วยให้คนไม่ไปให้ความสำคัญแก่ค่านิยมแฟชั่นต่าง ๆ จนกลายเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจทั้งของตนและของประเทศชาติอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน การใช้เครื่องนุ่งห่มตามวัตถุประสงค์ก็เป็นการมาสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง เช่น การใช้ผ้าไตรจีวรของพระภิกษุสามเณร พระอานนท์ออกแบบมา ๒๕๐๐ กว่าปี แล้วยังคงใช้ได้ดียิ่งและคงใช้ได้ไปอีกนานเพราะอำนวยประโยชน์ให้เต็มตามวัตถุประสงค์ของการใช้เครื่องนุ่งห่มนั้น พระพุทธเจ้าทรงเน้นหนักในด้านความสะอาด การทะนุถนอม ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าของเครื่องนุ่งห่มเหล่านั้น เมื่อเครื่องนุ่งห่มเหล่านั้นขาด หากอยู่ในวิสัยที่จะซ่อมซุนปะได้ก็ควรทำ หากขาดมากแล้วให้ปะใช้ตามควรแก่ชนิดผ้า ข้อนี้พระอานนท์เถระได้แสดงวิธีการใช้จีวรที่พระเจ้าอุเทนแห่งกรุงโกสัมพีถวายทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดจากการหมุนเวียนใช้น่ากลับมาใช้ใหม่น่ากลับไปผลิตใหม่^๖

๒. รูปแบบการบริโภคบิณฑบาต หมายถึง การบริโภคอาหาร โดยทั่วไปถือว่าอาหารเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์หนึ่งในปัจจัย ๓ คือ จีวร อาหาร และเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย ดังนั้น ควรเลือกรับประทานอาหารให้พอเหมาะกับความต้องการของร่างกาย เพื่อเสริมสร้างและบำรุงร่างกายให้แข็งแรง^๗ อาหารทางพระพุทธศาสนาหมวดว่าด้วยอาหาร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอาหาร ๔ อย่างเพื่อให้เป็นการดำรงอยู่ของหมู่สัตว์ผู้เกิดแล้วอาหาร ๔ อย่าง^๘ คือ

๑) กวฬิงการาหาร ได้แก่ อาหารคือคำข้าวเป็นอาหารสามัญที่กลืนกินดูดซึมเข้าไปหล่อเลี้ยงร่างกาย

๒) ผัสสาหาร คือ อาหารคือผัสสะ เป็นเรื่องของการบรรจบแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา พร้อมทั้งเจตสิกทั้งหลายที่จะเกิดตามมา

๓) มโนสัณฺเจตนาหาร ได้แก่ อาหารคือมโนสัณเจตนา เป็นเรื่องของความจงใจ เป็นปัจจัยแห่งการทำ

^๖ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๗.

^๗ กรมพัฒนาทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, **คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

^๘ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๑/๑๗.

๔) วิญญานาหาร ได้แก่ อาหารคือวิญญาน เป็นเรื่องวิญญานที่เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เมื่อกำหนดรู้วิญญานาหารแล้ว เป็นอันกำหนดรู้นามรูปได้ด้วยอาหาร ๔ อย่าง^๙ จัดเป็นอาหารกายและอาหารใจ คำจุนรูปธรรมและนามธรรมหล่อเลี้ยงการดำรงชีวิตของหมู่สัตว์โลก อาหารทำให้ชีวิตสืบต่อดำเนินไปหรือพลังที่ช่วยให้องค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตเจริญงอกงามได้หรืออาจหมายถึงความมีชีวิตยืนยาว^{๑๐} ข้อปฏิบัติที่จะทำให้มีอายุยืนยาวหรือปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อการได้อยู่ต้องอาศัยความมีร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ปราศจากโรคภัยหรือมีโรคเบาบาง การรู้จักร่างกายโดยไม่ใช้การปรนเปรอ รู้จักระวังรักษาสุขภาพป้องกันและบำบัดโรค รู้จักการบริโภคปัจจัย ๔ การที่มนุษย์จะมีอายุยืนยาวนั้น อาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญเนื่องจากมนุษย์จะต้องกินอาหารเข้าไปหล่อเลี้ยงชีวิต ในพระพุทธศาสนากล่าวถึง ๑ ในนิสสัย ๔ เกี่ยวข้องกับอาหารว่าอาหารที่ได้มาต้องมาจากการบิณฑบาต

๓. รูปแบบการบริโภคเสนาสนะ หมายถึง การบริโภคหรือการใช้ที่อยู่อาศัย สำหรับการใช้เสนาสนะตามหลักพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในการใช้เสนาสนะเป็นอย่างมาก แม้แต่ในกรณีผู้บวชใหม่ในพระพุทธศาสนาพระอุปัชฌาย์บอกให้ทราบภายหลังจากผ่านพิธีอุปสมบทแล้ว เพื่อให้รู้จักปัจจัยเหล่านั้นตามสมควรแก่ฐานะจะได้ไม่เดือดร้อนเพราะปัจจัย ๓ เป็นเหตุโดยพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่พึงประสงค์จากการใช้สอยที่อยู่อาศัยจะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ทรงให้พิจารณาด้วยอุบายวิธีที่แยบคายและต้องการให้มีการพิจารณาอยู่บ่อย ๆ เพื่อค่อย ๆ ปรับจิตใจให้ยอมรับความจริงเรื่องการใช้สอยที่อยู่อาศัย โดยพิจารณาตามนัยว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงได้ใช้สอยที่อยู่อาศัยว่าเพียงพอเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานเพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูกาลและเพื่อแสวงหาความสุข”^{๑๑} การใช้สอยที่อยู่อาศัยตามลักษณะนี้ช่วยให้เกิดการประหยัดในการสร้างโดยไม่จำเป็นต้องใหญ่โตจนเกินไปเพียงให้สำเร็จประโยชน์ตามความต้องการก็เป็นอันใช้ได้และรักษาความสะอาดของเสนาสนะ พระพุทธเจ้ายังทรงบัญญัติข้อปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยไว้โดยมีหลักการในการดูแลเสนาสนะตามลำดับ ดังนี้

- ๑) หากที่อยู่อาศัยให้ทำความสะอาดโดยการเช็ดถูและปิดกวาด
- ๒) ห้ามเคาะผ้าเช็ดเท้าผ้าปูนั่ง และผ้าสำหรับปูนอนใกล้ภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่ม และน้ำใช้
- ๓) หากมีหยากไย่ในที่อยู่ ให้กวาดหยากไย่ก่อน จากนั้นจึงทำความสะอาดผาผนัง และพื้นตามลำดับ

^๙ พระพรหมคุณภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๒-๒๑๓.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), อายุยืนยาวอย่างมีคุณค่า, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๒-๓.

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๓.

- ๔) หากมีฝุ่นละอองให้พรมน้ำที่พื้นก่อนกวาด (พื้นเป็นดิน) เพื่อป้องกันฝุ่น
- ๕) ผ้าปูนั่ง ที่นอนและหมอนควรนำผืนแดดและเคาะฝุ่นก่อนที่จะนำเก็บและไม่ควรเคาะเหนือลม หากมีลมพัดพาเอาฝุ่นละอองมาให้อัดหน้าต่างด้านนั้น ๆ ในทันทีเพื่อป้องกันฝุ่นละออง
- ๖) ชุมน้ำ โรงฉัน โรงไฟ หากสกปรกให้ทำความสะอาดเช่นเดียวกัน แม้แต่ชาวบ้านทั่วไปสามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมแก่โอกาสฐานะของตน

จะเห็นว่า การบริโภคที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสให้ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายว่าการบริโภคปัจจัย ๓ คือ “เครื่องนุ่งห่มก็ใช้สอยเพื่อปกปิดร่างกายไม่ใช่เพื่อตกแต่งเป็นเครื่องประดับอาหารก็รู้ว่าบริโภคเพื่อยังอัตภาพร่างกายให้ดำรงอยู่ได้บรรเทาความหิวเก่าป้องกันความหิวใหม่เพื่อที่จะได้มีกำลังในการสร้างคุณความดีที่อยู่อาศัยก็ใช้สอยเพื่อบำบัดความหนาวความร้อนและป้องกันอันตรายจากสัตว์และฤดูกาล”^{๑๒} สิ่งเหล่านี้ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายว่าไม่ใช่เป็นการเพิ่มพูนอาสวะการใช้สอยปัจจัย ๓ นั้นเพียงเพื่อบำบัดเวทนาอันเนื่องจากความต้องการที่เกิดขึ้นโดยใช้สติปัญญาเพื่อละอาสวะภิกษุนั้นภิกษุจึงชื่อว่ารู้จักประมาณโดยการบริโภค “ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต และเสนาสนะเราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต และเสนาสนะ ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู”

หลักธรรมเกี่ยวกับบริโภคในอริยวงศ์สูตร

ในอริยวงศ์สูตรมีหลักธรรมว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับเรื่องการบริโภคคือหลักธรรมเรื่องสันโดษ คำว่า สันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ ซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรมความยินดีด้วยปัจจัย ๓ ตามที่มีตามที่ได้ ความรู้จักอิ่มรู้จักพอ^{๑๓} พระพุทธเจ้าทรงจำแนกหลักของสันโดษออกเป็น ๓ ประการ คือ

๑. ยถาลาภสันโดษ คือ ความยินดีตามที่ได้ การได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรพยายามของตน โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ก็ยินดีพอใจในสิ่งนั้นไม่เดือดร้อนเพราะสิ่งที่ไม่ได้หมายความว่า เมื่อได้ทำอย่างเต็มที่แล้ว หากไม่ได้ตามที่ต้องการ ก็ไม่กระวนกระวาย ไม่วิ่งตามความอยาก ต้องระงับยับยั้งความอยากให้ได้ โดยให้นึกถึงข้อเท็จจริงว่าไม่มีสิ่งใดสนองความต้องการแห่งจิตใจให้พอได้อย่างแท้จริง

๒. ยถาพลสันโดษ ได้แก่ ความยินดีตามกำลังที่มีอยู่ มีความยินดีหรือความพอใจเพียงพอกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และกำลังความสามารถของตน ไม่ควรให้น้อยหรือเกินขอบเขตกำลัง เพราะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม คนแต่ละคนมีกำลังหรือความสามารถไม่เท่ากันเป็นการรู้จักตนเองอย่าสำคัญตนผิดและอย่าดูถูกตนเอง สิ่งที่บุคคลพึงได้รับนั้นควรเหมาะสมแก่สมรรถภาพและความสามารถของตน

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒-๒๓.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙๒.

๓. ยถาสารูปสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามสมควร มีความยินดีหรือความพอใจ ตามสมควร แก่ฐานะ ภาวะ และความเป็นอยู่ของตน เป็นที่รู้กันว่า คนเราย่อมมีฐานะ และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บุคคลในสังคมย่อมมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บางคนยากจน บางคนร่ำรวย การที่บุคคลพยายาม ขวนขวายเพื่อให้เป็นเรื่องที่ดี แต่ทั้งนี้ต้องรู้จักและตระหนักในความสามารถของตน ต้องพยายาม ขวนขวายเปลี่ยนแปลงฐานะ ภาวะและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นเท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้ที่ขวนขวายในสิ่งที่เป็นไปได้ เรียกว่า ไม่สันโดษ สิ่งของใด ๆ ก็ตามถ้าพิจารณาตามฐานะก็ดี พิจารณาตามสมรรถภาพก็ดี ประจักษ์ แล้วว่า เมื่อตนมีได้ ทำได้ แต่สิ่งนั้นเมื่อมีหรือทำไปแล้วทำให้ครอบครัวเสียเกียรติภูมิ เสียชื่อเสียง เสียศักดิ์ศรี บุคคลก็ไม่ควรยินดีในสิ่งเหล่านั้น^{๑๔}

จากหลักธรรมเรื่องสันโดษข้างต้นชี้ให้เห็นว่าหลักของสันโดษเป็นความพอใจยินดีในสิ่งที่ตนมีตนได้ ด้วยจิตใจมั่นคง ความสันโดษในทางพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของการวางใจไม่ให้เป็นทุกข์ ยอมรับสภาพ ความเป็นจริงเกี่ยวกับการมีรายได้นั่นเอง หากทำได้อย่างนี้ถือว่า มีจิตใจที่ตั้งงามและถือว่ามืพรพัยภายใน ความสันโดษเป็นเรื่องของสภาพจิตใจที่ยอมรับความเป็นจริงอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่ ความเกียจคร้านอย่างที่ไม่เข้าใจกันเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและที่สำคัญต้องตระหนักเสมอว่าความสันโดษมิใช่เป็นหลักธรรมที่จะ ปฏิบัติเพียงอย่างเดียวแล้วจะบรรลุคุณความดีได้ เพราะพระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องสันโดษ พระองค์จะตรัส ย้ำว่าให้มีความสันโดษในวัตถุที่เกินความจำเป็นแต่ไม่ให้สันโดษในธรรมและให้มีความเพียรพยายามกำกับ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เสมอ หลักสันโดษจึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งซึ่งสามารถส่งเสริมเรื่องการบริหาร และการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ได้เป็นอย่างดี

วิถีชีวิตของพระสงฆ์กับบริโภคนิยมในอริยวงศ์สูตร

สำหรับวิถีชีวิตของพระสงฆ์กับบริโภคนิยมในอริยวงศ์สูตรถือว่าพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีวิถีชีวิต ที่เรียบง่าย โดยการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ต้องเป็นไปเพื่อสร้างสมดุลให้แก่ชีวิตด้านศีล สมาธิ และ ปัญญา โดยอาศัยปัจจัย ๒ ด้านคือการคบถัลยาณมิตร และการคิดอย่างถูกวิธีหรือคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีการบริหารจัดการทรัพย์สินที่หามาได้อย่างมีสติธิภาพ พิจารณาถึงคุณค่าแท้ก่อนเสพ การบริโภคนิยมมีสติ ตามหลักอปัสเสนธรรม มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงตามหลักสันโดษ คือ ยินดีตามมี พอใจตามได้ ตามสมควรแก่เพศภาวะและฐานะของตน โดยเฉพาะการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ามีคำสอนสำคัญ ประการหนึ่งคือ ในหมู่มนุษย์คนที่ฝึกตนแล้วจึงเป็นผู้ประเสริฐ ข้อนี้สอดคล้องกับพระจริยาของพระพุทธเจ้า ที่จะทรงเอาพระทัยในการสั่งสอนสาวกให้พัฒนาจากปุถุชนสู่ความเป็นอริยชน

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

๑. ปัพพชิตอภินนปัจจเวกขณะ ได้แก่ การพิจารณาตนว่าเป็นบรรพชิต การพิจารณาตนว่าเป็นบรรพชิตหรือเป็นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะถูกอุปัชฌาย์และอาจารย์สั่งสอนเสมอว่ามีสถานภาพแตกต่างจากคฤหัสถ์แล้วด้านการดำเนินชีวิตถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้กับคฤหัสถ์ พระภิกษุสงฆ์จะต้องละทิ้งชีวิตความเคยชินต่าง ๆ ที่เคยทำตอนที่เป็นคฤหัสถ์และต้องพยายามขวนขวายกระทำความเพียรเพื่อจะได้พัฒนาชีวิตของตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาในด้านความเป็นอยู่ พระภิกษุสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่คฤหัสถ์ถวาย เริ่มแต่อาหารซึ่งภิกษุเป็นอยู่ด้วยบิณฑบาตคือ อาหารที่คฤหัสถ์ถวาย ตลอดถึงปัจจัย ๓ อย่างอื่น ๆ และความเป็นอยู่ที่ต้องอาศัยคฤหัสถ์เป็นประจำเป็นข้อบังคับอยู่ในตัวให้ชีวิตของภิกษุผูกพันอยู่กับสังคมของคฤหัสถ์ ความผูกพันนี้มีได้กำหนดแต่ในฝ่ายวินัยอย่างเดียวเท่านั้น แม้ในทางธรรมมีพุทธพจน์ตรัสสอนและเตือนพระภิกษุสงฆ์ให้ระลึกเสมอในภวณนี้ เพื่อให้เกิดความสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่และความรู้สึกรับผิดชอบของตนพระพุทธศาสนาถือว่าพระภิกษุสงฆ์มีเพศแตกต่างจากคฤหัสถ์จึงกำหนดวิถีชีวิตของภิกษุแตกต่างจากคฤหัสถ์โดยมีข้อที่ภิกษุควรพิจารณาเสมอ ๆ โดยมีข้อพิจารณาว่าตนเองเป็นบรรพชิตมี ๑๐ ประการ

๑. เราถึงความมีเพศต่างจากคฤหัสถ์
๒. การเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น
๓. เรามีอาภักดิ์ปฏิกิริยาอย่างอื่นที่จะพึงทำ
๔. เราดิยตยตนเองโดยศีลได้หรือไม่
๕. เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาแล้วดิยตยเราโดยศีลได้หรือไม่
๖. เราจักต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น
๗. เรามีกรรมเป็นของตนเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดจะเป็นกรรมดีหรือชั่ว ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น
๘. วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่
๙. เรายินดียิ่งในเรือนว่าง อยู่หรือไม่
๑๐. ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถอันวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ที่เราบรรลุแล้วซึ่งจักเป็นเหตุให้เราไม่เก้อเขินเมื่อเพื่อนพรหมจารีถามในภายหลัง มีอยู่หรือไม่^{๑๕}

จากข้อพิจารณา ๑๐ ประการนี้เป็นสิ่งที่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะต้องหมั่นพิจารณาเนื่องเป็นประจําเพื่อป้องกันการลืมนั่นว่าเราบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว

๒. อนปริยสนาวิธึ : วิธีการแสวงหาลาภที่ไม่สมควร คำว่า อนปริยสนาวิธึ คือ วิธีการแสวงหาลาภด้วยวิธีการที่ไม่สมควร การที่พระภิกษุจะได้ปัจจัย ๔ จากคฤหัสถ์นั้น โดยพระพุทธศาสนาได้กำหนด

^{๑๕} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๙๒.

บรรทัดฐานไว้ว่าต้องได้มาด้วยวิธีที่สมควรและมีความเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัย โดยจะต้องไม่ได้มาด้วยวิธีการไม่สมควรเรียกว่า อนเสนากรรม คือ การแสวงหาลาภด้วยวิธีไม่สมควรโดยวิธีการแสวงหาลาภด้วยวิธีการที่ไม่สมควรตามหลักพระพุทธศาสนา มี ๕ วิธีตามลำดับดังนี้

๑) กุหนะ คือ การหลอกลวง เป็นการหลอกลวงด้วยการเสแสร้งทำหน้าสยิว แสร้งทำหน้าหลอกลวงเขาให้งงวย ด้วยวิธีลวง คือ การแสร้งปฏิเสธปัจจัยที่ดี ด้วยการพูดเลียบเคียงที่ดี การแสร้งวางท่าตั้งท่า แต่งทำอิริยาบถใหญ่โตงามก็ดีของพระภิกษุสงฆ์ผู้เห็นแก่ลาภสักการะและความสรรเสริญมีความปรารถนาเลวทรามถูกความอยากครอบงำแล้วนี้เรียกว่าหลอกลวงคนที่มีความปรารถนาเลวทรามคือมีความต้องการจะแสดงคุณอันไม่มีในตน เพราะเหตุที่กุหนะวัตถุมี ๓ อย่าง คือ

๑. การแสวงปัจจัย คือ ภิกษุมีความต้องการอยากจะได้ปัจจัย แต่เพราะต้องการจะแสดงให้เห็นว่าตัวเองมีความมั่งคั่งน้อยสั่นโศกในปัจจัย ๔ ต้องการให้คฤหัสถ์ศรัทธาจึงแสวงปัจจัยที่คฤหัสถ์ถวายจนในที่สุดคฤหัสถ์ต้องคะยั้นคะยอให้รับปัจจัย จึงทำที่เป็นยอมรับเพื่ออนุเคราะห์คฤหัสถ์จนในที่สุดคฤหัสถ์นำปัจจัยมาถวายจำนวนมาก^{๑๖}

๒. การพูดเลียบเคียง คือ ภิกษุอยากได้ปัจจัยจึงพูดเลียบเคียงหรือพูดขึ้นเป็นนัยด้วยความปรารถนาต้องการลาภสักการะเพื่อให้คฤหัสถ์เกิดศรัทธาจะได้นำลาภสักการะมาถวาย ถ้อยคำที่จัดเป็นการพูดเลียบเคียงด้วยการ พูดว่าภิกษุใดครองจีวรเช่นนี้ภิกษุนั้นเป็นสมณะมหัศจรรย์ ด้วยการพูดว่าภิกษุใดใช้บาตรโอโลหะ กระบอกกรองน้ำ ผากรองน้ำ กุญแจ ประคองเท้าเช่นนี้ภิกษุนั้นเป็นสมณะผู้มีศักดิ์ใหญ่ และการพูดว่าพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ ภิกษุรูปร่วมอุปัชฌาย์ ภิกษุรูปร่วมอาจารย์ ภิกษุผู้เป็นมิตร ภิกษุผู้เป็นเกลอ ภิกษุผู้ชอบพอกัน ภิกษุผู้สหาย ของภิกษุใดเป็นอย่างนี้ ภิกษุใดอยู่ในวิหาร โรงยาว ปราสาท เรือนโล้น คูหาที่เร้น กระโจม เรือนยอด บ่อม โรงกลม ศาลายาว โรงประชุมมณฑปโคนไม้ อย่างนี้ภิกษุนั้นเป็นสมณะผู้มีศักดิ์ยิ่งใหญ่ โดยที่สุด แม้แต่ภิกษุมีปรารถนาจะให้คนนำลาภสักการะมาถวายถึงกับเสนอตัวกล่าวถ้อยคำที่ลึกลับซับซ้อน ซ้อนเงื่อน ชวนให้เข้าใจว่าตนรอบรู้หรือบรรลุโลกุตตรธรรมและสุญญตา ด้วยการพูดว่าสมณะผู้นี้ได้วิหαρสมาบัติอันละเอียดเหล่านี้^{๑๗}

๓. การแต่งอิริยาบถ ได้แก่ การที่พระภิกษุมีความปรารถนาต้องการล่อลวงคฤหัสถ์ด้วยอิริยาบถ ด้วยการแสร้งบรรจงเดิน บรรจงยืน บรรจงนั่ง บรรจงนอน ตั้งท่าเดิน ตั้งท่ายืน ตั้งท่านั่ง ตั้งท่านอน ทำท่าเหมือนเขาสมาธิเดิน เขาสมาธิยืน เขาสมาธินั่ง เขาสมาธินอน และท่าเหมือนเขาฌานให้คนเห็น โดยมีอุททาภรณ์ในการต่างอิริยาบถ ๓ ลักษณะ คือ

^{๑๖} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑/๕๕.

^{๑๗} วิสุทธิ. (ไทย) (ไทย) ๑/๑/๕๓-๕๖.

๓.๑ เมื่อมีทายกอยากจะถวายจีวร ภิกษุนั้นก็มีความต้องการจีวร แต่ต้องการแสดงให้ทายกเข้าใจว่าตัวเองมีความสันโดษ มกน้อยอย่างยิ่ง ทายกเชื่อว่าภิกษุมีความมกน้อยอย่างยิ่งและมีคุณธรรมสูง จึงคิดจะหาจีวรที่เนื้อประณีตยิ่งกว่ามาถวาย เพราะเห็นว่ามันจะได้บุญมาก จากนั้นได้คะยั้นคะยอให้รับจีวร ในที่สุดภิกษุก็ทำที่เหมือนจำใจรับเพื่ออนุเคราะห์คฤหัสถ์ให้เขาได้บุญจากการถวายจีวร เมื่อทายกหลงใหลเต็มทีจึงรับปัจจัยที่เขาถวาย พร้อมกับแอบรับปัจจัยที่คนแตกตื่นมาถวายเป็นจำนวนมาก

๓.๒ ภิกษุหาเลศพูดอ้อมค้อม เพื่อให้ทายกเข้าใจว่าตนมีคุณวิเศษสูงสุด หากจะพูดตรง ๆ กลัวเขาเกลียด และกลัวจะต้องอาบัติปาราชิก จึงเลี้ยงพูดในทำนองบอกให้รู้ว่า “ภิกษุที่มีทำทางผิวพรรณ ฯลฯ เช่นนี้เขื่อนั้นเป็นพระอรหันต์จนในที่สุดทายกก็นำลาภสักการะมาถวายเนื่อง ๆ

๓.๓ ภิกษุสร้างทำตัวเป็นเคร่งให้คนเห็นด้วยการกิน อยู่ นั่ง สอน ยืน เดิน ดู เหลียวด้วยอาการที่โลกนิยมนกันว่าเคร่งกว่าภิกษุรูปอื่น ไม่พูดอะไรหมดก็มี จนในที่สุดทายกอยากได้บุญมาถวาย ลาภสักการะเนื่องแน่น^{๑๔}

๒) ลปนา ได้แก่ การพูดยกยอ การพูดยกยอเป็นการพูดด้วยท่าที่เหมือนยกยอทายก ด้วยการใช้คำพูด ๑๓ แบบ ด้วยความต้องการให้ทายกนำลาภสักการะมาถวายโดยมีรายละเอียดและวิธีการพูดในรูปแบบของการพูดยกยอตามลำดับดังนี้

๑. การทัก คือ การเสนอตัว ด้วยการที่ภิกษุเห็นคนมาสู่วิหาร ทายกยังไม่ทันพูดแต่ภิกษุกลับพูดกับทายกก่อนโดยถามว่ามาวัดเพื่อต้องการอะไรจะมานิมนต์ภิกษุหรือ ถ้าจะมานิมนต์ก็ขอให้กลับไปเถิดตนจะพาภิกษุตามไปที่หลังเรียกว่าพูดทักหรือภิกษุพูดแนะนำชื่อตัวเอง พร้อมกับพรรณนาว่าตนเองเป็นที่เคารพของพระราชามหาอำมาตย์เรียกว่าพูดเสนอตัว

๒. การพูดโอ้อวดด้วยการที่ภิกษุถูกถามก่อนจากนั้นค่อยพูดทัก หรือพูดเสนอตัวดังตัวอย่างข้างต้น

๓. การพูดเอาใจเป็นการที่ภิกษุกลัวพอทายก-ทายิกาจะหน่ายแห่งพูดอ่อนน้อมยอมให้โอกาสเขา

๔. การพูดยกยอ การพูดทำให้เขาสูงขึ้นกว่าพื้นเพที่เขาเป็นอยู่ด้วยการพูดว่าท่านบุญภูมิใหญ่ ท่านนายเรื่องใหญ่ท่านทานบตฺตีใหญ่

๕. การพูดยออย่างหนักการพูดทำให้เขาสูงขึ้นไปเสียทุกอย่าง

๖. การพูดผูกมัด เป็นการพูดผูกมัดทายกทายิกาให้เขาถวายปัจจัยเหมือนที่เคยถวายในกาลก่อนด้วยการพูดว่าอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย เมื่อก่อนในกาลเช่นนี้พวกท่านยอมให้นวทาน บัดนี้ไม่ให้

^{๑๔} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑/๕๔-๕๕.

ดอกหรือจนในที่สุดทายกรับปากว่าจะถวายเมื่อมีความพร้อม หรือภิกษุเห็นเขาถื้อออยแล้วถามเขาว่า ได้อ้อยมาจากไหน อ้อยหวานไหม ทายกพูดว่าเคี้ยวดูจึงจะรู้ ในที่สุดถึงกับบอกทายกว่าตนไม่ควรบอกว่า ท่านจงถวายออยมันจะไม่วร

๗. การพูดผูกมัดอย่างหนักเป็นการพูดผูกให้ทายกถวายครั้งแล้วครั้งเล่า

๘. การพูดดัก การพูดขึ้นว่าตระกูลนี้รู้จักฉันผู้เดียว ถ้าหากไทยธรรมเกิดขึ้นในตระกูลนี้ เขาย่อมจะให้แก่ฉันผู้เดียว

๙. การพูดดักอย่างหนัก การพูดดักเขาเสียไปทุกอย่าง

๑๐. ความเป็นผู้พูดประจบการพูดพร้าทำให้เขารักไปทำเดี๋ยวไม่ต้องแลเหลียวว่าควรแก่สัจจะ หรือควรแก่ธรรมะหรือไม่

๑๑. การลดตัวเป็นความประพฤตินต่ำ

๑๒. การพูดเล่นปนจริงเหมือนแกงถั่ว โดยภิกษุพูดคำจริงมีเพียงเล็กน้อยแต่คำพูดส่วนมากไม่จริง เหมือนแกงถั่วที่สุกเพียงเล็กน้อยส่วนมากจะไม่สุก

๑๓. เป็นพี่เลี้ยงเด็ก โดยภิกษุทำตัวเป็นพี่เลี้ยงเด็กด้วยการเลี้ยงดูเด็กในสกุล เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย ให้ทายกอยากจะนำลาภสักการะมาถวาย

๓) การทำนิมิต ได้แก่ การทำนิมิต ด้วยการทำโอภาส พูดหวานล่อม พูดเลียบเคียง ให้ทายกนำลาภสักการะมาถวายหรือทำเพื่อต้องการคำสรรเสริญ นิมิต คือ กายกรรมและวจีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้ทายกอยากจะนำลาภสักการะมาถวายตน ได้แก่ การพูดขึ้นในลักษณะทำเครื่องหมายให้รู้โดยมีการที่ภิกษุเห็นเขาถื้ออาหารเดินไป จึงทำนิมิตโดยนัยว่าท่านทั้งหลายได้ของเคี้ยวอะไรมา เป็นต้น โอภาส ได้แก่ โอภาสเป็นการพูดเกี้ยวเพราะต้องการปัจจัย การทำโอภาส หมายถึง การที่ภิกษุเห็นเด็กเลี้ยงโคแล้วแสร้งถามว่าลูกโคเหล่านี้เป็นลูกโคนมหรือลูกโคเปรียงเมื่อเขาตอบว่า ลูกโคนมเจ้าข้าแล้วทำโอภาสมีอันพูดแคะได้โดยนัยว่า ไม่ใช่ลูกโคนมกระมัง ถ้าเป็นลูกโคนม พวกภิกษุคงได้นมสดบ้าง เป็นต้น จนเด็กเหล่านั้นต้องไปบอกบิดามารดาให้ถวายนมสดแก่เธอ เป็นต้น และการพูดเลียบเคียง คือ การพูดเยียด ด้วยการพูดว่าภิกษุต้องการจะได้อาหารมาฉัน จึงเดินทางไปบ้านโยมพบว่าทายกไม่ต้องการจะถวายอาหาร ทำที่เหมือนกับไปหาข้าวสาร เป็นต้น ไม่ได้จึงกลับมาบอก ภิกษุจึงพูดว่าเห็นกลางลวงหน้ามาแล้ว เมื่อเขาถามว่าเห็นกลางอะไรจึงพูดถึงวัสดุที่ทายกเก็บไว้ในบ้านทุกอย่างเพื่อให้ทายกรู้ว่าตนรู้ว่ามีของที่จะหุงทำอาหารได้อยู่ในห้องในที่สุดเขาเห็นว่าไม่อาจจะลวงภิกษุได้จึงทำอาหารถวาย^{๑๙}

๔) การพูดบิบบ้างคับ หมายถึง การด่า การพูดข่ม พูดติ พูดขับหรือพูดประชด พูดไล่หรือพูดประชดอย่างหนัก พูดเยอะเย้ย พูดเยอะเย้ยอย่างหนัก พูดเหยียดหยาม พูดเหยียดหมายอย่างหนัก

^{๑๙} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑/๕๙-๖๑.

พูดประจานพูดนินทาหลังของพระภิกษุผู้เห็นแก่ลาภสักการะและความสรรเสริญมีความปรารถนาเลวทราม ถูกความอยากครอบงำ โดยการพูดบิบบ้างคับมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. การด่าด้วยวัตถุสำหรับด่า ๑๐ อย่าง
๒. การชม การพูดชมให้หายกต่ำกว่าตน
๓. การพูดดี ด้วยการใส่ร้าย
๔. การพูดขับ เป็นการพูดขับเขาด้วยวาจา
๕. การพูดไล่เขา
๖. การประชดอย่างหนัก
๗. การพูดเย้ยเยาะเย้ยถากถางให้กระทบจิตใจคนฟัง
๘. การเยาะเย้ยอย่างหนัก
๙. การเหยียดหยาม
๑๐. การพูดเหยียดหยามเขาไปหมดทุกอย่าง
๑๑. การประจาน
๑๒. การนินทาหลัง

๕) การแสวงหาลาภด้วยลาภ ได้แก่ การแสวงหาลาภด้วยลาภ การที่พระภิกษุผู้เห็นแก่ลาภสักการะและความสรรเสริญ มีความปรารถนาเลวทราม ถูกความอยากครอบงำ จึงนำสิ่งของที่ตนได้จากบ้านของทายกคนหนึ่งไปแลกสิ่งของในบ้านของทายกอีกคนหนึ่ง

จากหลักการข้างต้นจะเห็นว่า การกระทำทั้ง ๕ อย่างที่กล่าวมานี้เป็นการแสวงหาลาภที่ไม่สมควร เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าไม่สรรเสริญ เป็นไปเพื่อความมักมาก ด้วยอำนาจความโลภในปัจจุบันไปเพื่อความมักมากซึ่งไม่มีวันสิ้นสุด มีแต่จะโลภมากยิ่งขึ้นไป พระภิกษุในพระพุทธศาสนาต้องมักน้อยสันโดษในปัจจุบัน ๓ ยินดีในปัจจุบัน ๓ ตามมีตามได้กล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยปัจจัย ๓ โดยไม่หวังจะให้คนยกย่องเมื่อได้ปัจจัย ๓ มากก็ไม่ดีใจ เมื่อไม่ได้ก็ไม่เสียใจจึงจะถือได้ว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ใน อริยวงศ์ตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๓. โอโคจร คือ บุคคลและสถานที่ต้องห้าม ในการเข้าไปหาภุหุสตร์เพื่อรับปัจจัย ๓ มาใช้สอยนั้น พระพุทธองค์กำหนดให้ภิกษุทุกรูประมัดระวังบุคคลหรือสถานที่โอโคจร ๖ อย่าง บุคคลและสถานที่โอโคจรเหล่านี้เป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับภิกษุ เป็นบุคคลผู้ไม่ควรแวะเวียนไปหา (โอโคจร) มีนอกจากนี้คำว่า โอโคจร หมายถึง บุคคลและสถานที่อันภิกษุในพระพุทธศาสนาไม่ควรไปมาหาสู่หรือติดต่อสัมพันธ์ด้วยโดยมีสำนักหญิงแพศยา สำนักหญิงหม้าย สำนักสาวเทื้อ สำนักบัณฑิตสำนักนางภิกษุณี ร้านสุรา และอยู่คลุกคลีกับภุหุสตร์อันเป็นการกระทำที่ไม่สมควร นอกจากนี้ ยังมีโอโคจรในความหมายอื่นอีกได้แก่ได้แก่ ๓ ประการที่ไม่มีความศรัทธาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) ตระกูลบางตระกูลไม่มีศรัทธาและไม่เลื่อมใส ไม่เป็นที่ควรจะไปมาค้าขายกับภริยา คอยมุ่งแต่ความเสื่อมความพินาศมุ่งแต่สิ่งไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มุ่งความไม่สบายใจมุ่งความไม่หมดจดจากกิเลส แก่พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ภิกษุคบหาเขา เขาไปหาบ่อย ๆ หรือติดต่อสัมพันธ์ด้วยกับตระกูล เห็นปานนั้นเช่นนี้ เรียกว่า โอโคจร

๒) ภิกษุเขาไปสู่ละแวกบ้าน ร้านตลาด เดินไปตามถนนบาง เป็นผู้ไม่สำรวมกิริยาให้เหมาะสม กับความเป็นสมณะเดินไป คือ เดินมองดูข้าง มองดูม้า มองดูรถ มองดูคนเดินเท้ามองดูสตรี มองดูบุรุษ มองดูเด็กผู้ชาย มองดูเด็กผู้หญิง มองดูร้านตลาด มองดูมูขรีเรือน มองดูข้างบน มองดูข้างล่าง มองดูทิศน้อย ทิศใหญ่เดินไปเช่นนี้เรียกว่า โอโคจร^{๒๐}

๓) ภิกษุบางพวก สมณพราหมณ์บางพวก พอฉันอาหารที่เขาถวายให้ด้วยศรัทธาแล้ว ขวนขวาย ดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลธรรม คือ การพ้อน การขับ การประโคม มหรสพมีการรำ เป็นต้น การเล่านิยาย การแข่งม้า ชนกระเป๋ ชนโค ชนแพะ ชนแกะ ชนไก่ ชนนกกระทา รำกระบี่ กระบอง ชกมวย มวยปล้ำ การรบ การตรวจพล การจัดกระบวนทัพ กองทัพ สมณพราหมณ์บางพวกขวนขวายดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลธรรมเห็นปานนี้เช่นนี้เรียกว่า โอโคจร

จะเห็นว่าการที่พระพุทธเจ้าตรัสห้ามเรื่องบุคคลและสถานที่ดังกล่าวมานี้ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ความสัมพันธ์ของภิกษุกับด้วยบุคคลและสถานที่ที่เป็นไปในทางที่จะเกิดความเสื่อมเสีย และเพื่อเป็นการป้องกันไม่ไห้มารคือกิเลสได้ช่องได้อารมณ์โดยมีกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอันน่าปรารถนา พอใจ ชอบใจ รักใคร่ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นโอโคจรสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและไม่เป็นเพื่อความมกน้อยอยู่อย่างสันโดษ มีแต่จะนำไปสู่ความมกมากในกามารมณ์ต่อไป

๔. ผู้ปฏิบัติได้แก่ ตระกูลที่ไม่ควรเข้าไปและควรเข้าไป การจะเข้าไปหาคฤหัสถ์เพื่อรับปัจจัย ๔ มาใช้สอยนั้น พระพุทธองค์สอนให้ภิกษุพิจารณาถึงอภัยภัยของคฤหัสถ์ด้วยทั้งนี้เพราะคฤหัสถ์บางคนมีศรัทธา แต่บางคนอาจจะไม่มีศรัทธาโดยให้พิจารณาจากองค์ประกอบตามลำดับดังนี้

๑) ตระกูลที่ไม่ควรเข้าไปสำหรับพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงตระกูลที่ตระกูลที่พระภิกษุไม่ควรเข้าไปประกอบด้วยคุณลักษณะ ๙ ประการ โดยที่พระภิกษุยังไม่เคยเข้าไปหา ก็ไม่ควรเข้าไปหา หรือเข้าไปหาแล้ว ก็ไม่ควรนั่งใกล้มี ๙ ประการ คือ

๑. ตระกูลที่ต้อนรับด้วยความไม่เต็มใจ

๒. ตระกูลไหว้วานด้วยความไม่เต็มใจ

๓. ตระกูลให้อาสนะด้วยความไม่เต็มใจ

^{๒๐} อก.ทสก. (ไทย) ๒๓/๑๗/๔๖๕.

๔. ตระกูลปกปิดของที่มีอยู่
๕. ตระกูลมีของมาก แต่ถวายน้อย
๖. ตระกูลมีของประณีต แต่ถวายของเศร้าหมอง
๗. ตระกูลถวายเป็นโดยไมเคารพ ไม่ถวายเป็นโดยเคารพ
๘. ตระกูลไม่นั่งใกล้เพื่อฟังธรรม
๙. ตระกูลไม่ยินดีภาษิตของภิกษุนั้น^{๒๑}

๒) ตระกูลที่ควรเข้าไปในส่วนของตระกูลที่พระภิกษุควรเข้าไปนั่งใกล้ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นตระกูลที่ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ ๙ ประการ โดยที่พระภิกษุสงฆ์ที่ยังไม่เคยเข้าไปหา ก็ควรเข้าไปหา หรือเข้าไปหาแล้ว ก็ควรนั่งใกล้มี ๙ ประการ คือ

๑. ตระกูลต้อนรับด้วยความเต็มใจ
๒. ตระกูลให้ด้วยความเต็มใจ
๓. ตระกูลให้อาสนะด้วยความเต็มใจ
๔. ตระกูลไม่ปกปิดของที่มีอยู่
๕. ตระกูลมีของมาก ก็ถวายเป็นมาก
๖. ตระกูลมีของประณีต ก็ถวายเป็นประณีต
๗. ตระกูลถวายเป็นด้วยความเคารพ ไม่ถวายเป็นโดยไม่เคารพ
๘. ตระกูลนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม
๙. ตระกูลยินดีภาษิตของภิกษุนั้น^{๒๒}

จะเห็นว่าในการเข้าไปขอปัจจัยจากคฤหัสถ์นั้นพระภิกษุจะต้องมีความฉลาดและสังเกตว่าคฤหัสถ์เป็นคณมีศรัทธาหรือไม่โดยที่ สุดแม้เป็นคฤหัสถ์ที่มีศรัทธา แต่บางวันอาจไม่พร้อมจะถวายเป็นการบำรุง ดังนั้นพระภิกษุต้องสังเกตอาการให้ดี โดยเฉพาะตอนเข้าไปรับบิณฑบาตในหมู่บ้าน ต้องสังเกตว่าคฤหัสถ์ยินดีจะถวายเป็นอาหารหรือไม่เพราะหากไปยืนรอนหน้าบ้านทั้ง ๆ ที่คฤหัสถ์ไม่ประสงค์จะถวายเป็นอาหารก็อาจจะเป็นการเบียดเบียนคฤหัสถ์ให้จำใจต้องนำอาหารมาถวายพระภิกษุอาจจะถูกตำหนิได้

^{๒๑} อก.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๗/๔๖๕.

^{๒๒} อก.ทสก. (ไทย) ๒๓/๑๗/๔๖๕.

บทสรุป

อริยวັงสสูตรในพระพุทธศาสนาเป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่องวงศ์ของพระอริยเจ้าโดยมีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวก เป็นสังคมของพระภิกษุสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าตั้งขึ้นมาถือว่าเป็นสังคมใหม่ สังคมสงฆ์มีคุณลักษณะพิเศษตั้งขึ้นมาเป็นแบบอย่างสำหรับผู้ประพาศธรรม การครองชีพ รวมถึงวิถีชีวิตของพระภิกษุมีรูปแบบที่เป็นลักษณะพิเศษ แตกต่างจากสังคมทั่วไป การบริโภคนิยมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวັงสสูตรเป็นการบริโภคปัจจัย ๓ โดยมี (๑) การบริโภคจีวร (๒) การบริโภคอาหาร และ (๓) การบริโภคเสนาสนะ จะเห็นว่ารูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวັงสสูตรมีเป้าหมายสำคัญ คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเพื่อให้ได้คุณค่าที่มากกว่าคุณค่าเทียม ส่วนหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับบริโภคและข้อควรปฏิบัติในอริยวັงสสูตรมีหลักส่นโดยที่ช่วยกำกับเรื่องการบริโภคเพื่อให้ได้รับคุณภาพชีวิตที่ดี มุ่งพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ในส่วนของวิถีชีวิตของพระสงฆ์เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตโดยหลักส่นโดยเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสมดุลให้แก่ชีวิตพระสงฆ์โดยมีศีล สมาธิ และปัญญา

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. **คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗.
- พระไพศาล วิสาโล. **อยู่อย่างนุค ทศนทวนกระแสนิคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มูลนิธิคุ้มครองผู้บริโภค, ๒๕๕๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมมิก, ๒๕๕๘.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **อายุยืนยาวอย่างมีคุณค่า**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๖.
- _____. **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- วสิน อินทสระ. **สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๕๗.
- สมิทธิพล เนตรนิมิตร. “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.